Materiallar to’plami · Conference Proceedings
QATAG‘ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA, MILLIY O‘ZLIK VA MA’NAVIY MEROS
10 September – 10 October 2026
UDK 94

AJDODLAR XOTIRASI – MILLAT MA’NAVIY MEROSI

Barchinoy Mirzahamdamovna Qurbonova*
Tasviriy sanat kafedrasi mudiri, p.f.f.d (PhD)
✉ barchinoy0218@gmail

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada qatag‘on qurbonlari tarixini o‘rganish, tarixiy xotirani asrash, milliy o‘zlikni anglash va ma’naviy merosni avlodlar o‘rtasida davom ettirish, qatag‘on siyosatining xalqning ijtimoiy, ma’naviy, ilmiy va madaniy hayotiga ta’siri, tarixiy manbalar asosida tahlil qilish, qatag‘on qurbonlarining ilmiy, adabiy, pedagogik va ma’rifiy faoliyati, milliy tarix va intellektual meros, tarixiy xotiraning yosh avlod dunyoqarashi, milliy o‘zlik va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirish, ta’lim jarayoni, integratsiya, tarixiy hujjatlar, biografik materiallardan foydalanish, yoshlarning tarixiy tafakkuri va manbalar bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish, tarixiy haqiqatni anglash, milliy merosni asrash, avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy aloqalarni mustahkamlash.

Kalit so‘zlar

qatag‘on qurbonlari, tarixiy xotira, milliy o‘zlik, o‘zlikni anglash, milliy meros, ma’naviy meros, tarixiy tafakkur, tarixiy haqiqat, yosh avlod, ma’rifat, ta’lim-tarbiya.

DOI: 10.5281/zenodo.23279556

KIRISH

Qatag‘on qurbonlari, tarixiy xotira, o‘zlikni anglash va milliy meros masalalarini o‘rganish bugungi kunda yosh avlodning tarixiy tafakkuri va ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirish bilan bog‘liq muhim ilmiy-pedagogik yo‘nalishlardan biridir. Har bir xalqning milliy o‘zligini anglash jarayoni uning tarixiy tajribasi, ajdodlari yaratgan ma’naviy-intellektual meros va avlodlar xotirasining uzviyligi asosida shakllanadi. Qatag‘on davrida tazyiq va ta’qibga uchragan davlat va jamoat arboblari, olimlar, adiblar, ma’rifatparvarlar, pedagoglar hamda madaniyat namoyandalarining hayoti va faoliyatini o‘rganish milliy tarixning murakkab jarayonlarini chuqur anglash uchun muhim manba hisoblanadi.

Tarixiy xotira xalqning o‘tmishdagi voqea-hodisalarni bilishi bilan cheklanmay Tarixiy xotirani asrash va uni yosh avlod ongida ilmiy asosda shakllantirish ehtiyoji bilan belgilanadi, ularning mazmuni, sabab va oqibatlarini anglash, tarixiy tajribadan tegishli xulosalar chiqarish hamda ajdodlar merosiga mas’uliyatli munosabatni shakllantirish jarayonini qamrab oladi. Qatag‘on qurbonlari taqdirini o‘rganish orqali tarixiy adolat, inson qadr-qimmati, erkin fikr, ma’rifat va vatanparvarlik kabi qadriyatlarning mazmuni ochib berish bugungi kundagi dolzarb masalalardan biridir.

Qatag‘onlar quyidagi davrlarga bo‘linadi.

Davr	Asosiy xususiyat	Vakillar
1917–1924	Milliy davlatchilik va ozodlik harakatlari	M.Tinishboyev, M.Cho‘qay, U. Asadullaxo‘jayev
1925–1929	Jadidlar va milliy ziyolilarga bosim	A. Fitrat, M. Behbudiy, M. Abdurashidxonov
1930–1936	Kollektivlashtirish va siyosiy ta’qiblar	F. Xo‘jayev, A. Ikromov, A. Rahimboyev
1937–1938	“Katta qatag‘on”	A. Qodiriy, Cho‘lpon, Fitrat, Usmon Nosir, F. Xo‘jayev, A. Ikromov

Davr	Asosiy xususiyat	Vakillar
1940–1950-yillar	Urushdan keyingi mafkuraviy ta’qiblar	turli ziyolilar va ma’rifatparvarlar
1980-yillar	“Paxta ishi”, “O‘zbek ishi” tergovlari	davlat va xo‘jalik tizimidagi ko‘plab mansabdorlar

Начало формы
Конец формы
.

Qatag‘on siyosati natijasida davlat va jamiyat hayotining turli sohalarida faoliyat olib borgan ziyolilar, ma’rifatparvarlar, olimlar, adiblar, davlat va jamoat arboblarining taqdiri keskin o‘zgargan. Ularning ko‘pchiligi xalqning ilmiy, madaniy va ma’rifiy taraqqiyotiga katta hissa qo‘shgan shaxslar edi. Ularning ilmiy izlanishlari, badiiy asarlari, pedagogik qarashlari, ma’rifiy g‘oyalari va ijtimoiy faoliyati o‘z davrining muhim ma’naviy hodisalarini aks ettirgan. Qatag‘onlar ularning hayotini barbod etish bilan cheklanmay, ilm-fan, ta’lim, adabiyot, san’at va jamoatchilik fikrining tabiiy rivojlanish jarayoniga ham jiddiy ta’sir ko‘rsatgan.

Qatag‘on qurbonlari merosining yana bir muhim jihati uning ta’limiy-tarbiyaviy mazmunida namoyon bo‘ladi. Ularning hayoti va faoliyatini ta’lim jarayonida o‘rganish o‘quvchi va talabalarda tarixiy tafakkurni rivojlantirish, manbalarni tahlil qilish, tarixiy hodisalar o‘rtasidagi sabab-oqibat aloqalarini aniqlash, dalil va xulosalarni farqlash ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Tarixiy shaxslarning taqdiri orqali inson qadr-qimmati, erkin fikrlash, ilmga intilish, ma’rifatparvarlik va fuqarolik mas’uliyati kabi tushunchalarning mazmuni ochib beriladi.

Milliy meros tushunchasi ham qatag‘on qurbonlari faoliyati bilan uzviy bog‘liqdir. Milliy meros moddiy yodgorliklar bilan bir qatorda ilmiy, adabiy, falsafiy, pedagogik va ma’naviy qadriyatlarni ham o‘z ichiga oladi. Qatag‘on qurbonlarining asarlari, ilmiy ishlari, pedagogik qarashlari, tarjimalari, maqolalari va ma’rifiy faoliyati xalqning intellektual merosining muhim qismini tashkil etadi. Ularni izlash, ilmiy muomalaga kiritish, nashr etish va yosh avlodga yetkazish milliy madaniy xotiraning davomiyligini ta’minlaydi.

Qatag‘on qurbonlari merosini o‘rganishda tarixiylik, xolislik, manbashunoslik va ilmiy tanqid tamoyillariga amal qilish muhimdir. Tarixiy shaxs faoliyatini o‘rganishda uning yashagan davri, ijtimoiy-siyosiy sharoiti, dunyoqarashi va faoliyat yo‘nalishini mavjud manbalar asosida tahlil qilish zarur. Turli manbalardagi ma’lumotlarni qiyoslash, hujjatlarning kelib chiqishi va ishonchliligini aniqlash tarixiy tadqiqotning ilmiy darajasini oshiradi. Bunday yondashuv tarixiy xotirani hissiy tasavvurlardan ilmiy asoslangan bilim tizimiga aylantirishga yordam beradi.

Qatag‘on qurbonlari xotirasini abadiylashtirish jarayoni muzeylar, xotira majmualari, arxivlar, ilmiy-tadqiqot markazlari, ta’lim muassasalari va ommaviy axborot vositalari faoliyati bilan bog‘liq holda rivojlanmoqda. Xotira maskanlarida saqlanayotgan hujjatlar, fotosuratlar, shaxsiy buyumlar va boshqa tarixiy materiallar yosh avlod uchun muhim ta’limiy resurs hisoblanadi. Raqamlashtirish jarayonlari ushbu manbalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirib, tarixiy ma’lumotlarning ilmiy va ta’limiy muomalaga kirishini jadallashtirmoqda.

Qatag‘on tarixini o‘rganish inson huquqlari va qonun ustuvorligi masalalarini anglash uchun ham muhimdir. Tarixiy tajriba jamiyatda inson sha’ni va qadr-qimmatini hurmat qilish, adolat, qonuniylik va fuqarolik erkinliklarini qadrlash kabi tushunchalarning ahamiyatini chuqurroq anglashga yordam beradi. O‘tmishda sodir bo‘lgan siyosiy repressiyalarni ilmiy tadqiq etish yosh avlodda tarixiy mas’uliyat hissini rivojlantirish, zo‘ravonlik va adolatsizlik oqibatlarini anglash hamda tinchlikparvar ijtimoiy qadriyatlarni mustahkamlash uchun pedagogik imkoniyat yaratadi.

Qatag‘on qurbonlari haqidagi bilimlarni yoshlar ongiga singdirishda tarix fanining imkoniyatlari bilan bir qatorda adabiyot, ona tili, ma’naviyat asoslari, huquq, falsafa va tarbiya yo‘nalishlari o‘rtasidagi fanlararo integratsiya muhim ahamiyatga ega. Masalan, qatag‘on davrida yaratilgan adabiy asarlarni tahlil qilish orqali davrning ijtimoiy-ruhiy muhiti yoritiladi; tarixiy hujjatlarni o‘rganish orqali siyosiy jarayonlarning real dalillari aniqlanadi; biografik materiallar orqali shaxs va jamiyat munosabatlari tahlil qilinadi. Bunday integrativ yondashuv tarixiy voqealarni bir yoqlama emas, turli ilmiy yo‘nalishlar kesishmasida o‘rganish imkonini beradi.

Yosh avlodning tarixiy xotirasini shakllantirishda qatag‘on qurbonlari hayoti va merosi asosida muzey darslari, tarixiy manbalar tahlili, davra suhbatlari, ilmiy seminarlar, loyiha ishlari, hujjatli materiallar tahlili va tadqiqot topshiriqlaridan foydalanish mumkin. Bunday faoliyatlarda o‘quvchi yoki talaba tayyor xulosani qabul qiluvchi subyekt sifatida emas, tarixiy manbalarni izlovchi, tahlil qiluvchi va dalillar asosida xulosa chiqaruvchi faol ishtirokchi sifatida namoyon bo‘ladi. Natijada tarixiy bilimning mazmuni shaxsiy anglash va refleksiv faoliyat bilan boyiydi.

Qatag‘on qurbonlari xotirasi milliy o‘zlikni anglashning muhim ma’naviy omillaridan biri sifatida xalqning tarixiy tajribasini yaxlit idrok etishga yordam beradi. O‘tmishdagi fojiali voqealarni unutmaslik, ularning sabab va oqibatlarini ilmiy tahlil qilish, jabrlangan insonlarning nomi va merosini tiklash jamiyatning tarixiy mas’uliyatini kuchaytiradi. Xotira madaniyati shakllangan jamiyat o‘z tarixiga tanqidiy va mas’uliyatli munosabatda bo‘ladi, avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy aloqalarni mustahkamlaydi.

Umuman olganda, qatag‘on qurbonlarini o‘rganish tarixiy haqiqatni tiklash, milliy xotirani mustahkamlash, o‘zlikni anglashni chuqurlashtirish va milliy merosni asrash bilan bog‘liq kompleks ilmiy-ma’rifiy jarayondir. Qatag‘on qurbonlarining hayoti, ilmiy-adabiy merosi va ma’rifiy faoliyatini tizimli tadqiq etish orqali xalqning XX asrdagi murakkab tarixiy tajribasi chuqurroq yoritiladi. Ushbu merosni yosh avlodga ilmiy asosda yetkazish tarixiy tafakkur, ma’naviy mas’uliyat, fuqarolik ongini rivojlantirish va milliy qadriyatlarga hurmatni kuchaytirishga pedagogik zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдурасулов А. Қатағон қурбонлари хотираси. — Тошкент: Ўзбекистон, 2000.
2. Қосимов Б. Миллий уйғониш: жасорат, маърифат, фидойилик. — Тошкент: Маънавият, 2002.
3. Каримов Н. Маҳмудхўжа Беҳбудий. — Тошкент: Ўзбекистон, 2010.
4. Шамсутдинов Р. Ўзбекистонда советларнинг қатағон сиёсати ва унинг оқибатлари. — Тошкент: Шарқ, 2011.